

Анотація

Ніколенко Л. М. Щодо можливості визнання судового прецеденту в Україні. – Стаття.

У статті здійснено дослідження судового прецеденту щодо можливості його визнання як джерела права. Проаналізовано точки зору щодо визначення судового прецеденту та окреслено його особливі ознаки. Доведено, що тільки з урахуванням історичних національних традицій можливе визнання судового прецеденту джерелом права.

Ключові слова: прецедент, судовий прецедент, судова практика, рішення, суд.

Аннотация

Николенко Л. Н. О возможности признания судебного прецедента в Украине. – Статья.

В статье проведено исследование судебного прецедента относительно возможности его признания в качестве источника права. Проанализированы точки зрения относительно понятия судебного прецедента и определены его особенные признаки. Доказано, что только с учетом исторических национальных традиций возможно признание судебного прецедента источником права.

Ключевые слова: прецедент, судебный прецедент, судебная практика, решения, суд.

Summary

Nikolenko L. M. On the possibility of recognition of judicial precedent in Ukraine. – Article.

The article studies the possibility of judicial precedent regarding its recognition as a source of law. Analyzed to determine the point of view of judicial precedent and outlines its specific features. It is proved that only taking into account historical national traditions of judicial precedent recognizing possible source of law.

Key words: precedent, judicial precedent, litigation, judgment, court.

УДК 347.77.023

О. В. Басай

ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

У наукових дослідженнях у сфері патентного права увага переважно приділяється питанням набуття, реалізації, охорони майнових і немайнових прав винахідників, патентовласників та їхніх правонаступників. Натомість питання належного виконання обов'язків суб'єктами патентного права не отримали належного висвітлення. Неналежне виконання обов'язків може суттєво позначатися на правах та інтересах патентовласника, завдавати шкоди іншим особам, в окремих випадках призводити до припинення чинності патенту. У зв'язку із цим визначення обов'язків, які покладаються на власника патенту, умов їх виконання має важливе значення та обумовлює актуальність дослідження.

Окремі аспекти реалізації прав та виконання обов'язків суб'єктами патентного права досліджувались у наукових роботах Ю.Л. Бошицького, О.П. Орлюк, О.І. Харитонові, П.М. Цибульова, Р.Б. Шишки.

Метою дослідження є визначення обов'язків суб'єктів патентного права й умов їх належного виконання на підставі аналізу чинного законодавства та практики його застосування.

Патентне право – це сукупність норм, які регулюють особисті немайнові та майнові відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, оформленням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Зазначена назва цієї групи об'єктів інтелектуальної власності обумовлена назвою охоронного доку-

мента, який видається на підтвердження визнання результату творчої діяльності об'єктом інтелектуальної власності та засвідчує права на нього [1].

Патентне право створює умови для забезпечення всебічного зростання суспільного виробництва та покращення якості продукції. Практичне застосування норм цього інституту права дає змогу найбільш повно використовувати досягнення новаторів, передавати ці досягнення в розпорядження всього суспільства, а також охороняти права винахідників, авторів, раціоналізаторів [2, с. 190].

Суб'єктами патентного права є, по-перше, винахідники, автори промислових зразків; по-друге, патентовласники, якими можуть бути як винахідники, автори, так і треті особи, до яких право на отримання патенту перейшло на підставі договору, закону; по-третє, особи, які набули право на використання об'єктів патентного права.

Ураховуючи, що об'єкти патентного права з'являються в результаті інтелектуальної діяльності винахідників, авторів, слід насамперед визначитися, які саме обов'язки покладаються на цих суб'єктів патентного права. Відзначимо, що на законодавчому рівні обов'язки винахідника, автора промислового зразка не отримали достатньої регламентації. У Цивільному кодексі України визначено лише майнові права та обов'язки патентовласника. У законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки» також зазначено про обов'язки власника патенту. Однак це не свідчить про те, що на винахідника й автора промислового зразка не покладається ніяких обов'язків. Насамперед, на нашу думку, слід зазначити про обов'язок, який покладається на всіх суб'єктів права інтелектуальної власності, зокрема з дотримання законодавства та непорушення прав третіх осіб. У патентному праві обов'язок полягає в тому, щоб під час створення винаходів, корисних моделей, промислових зразків автор, винахідник не порушували права третіх осіб. Зокрема, без дозволу правовласників не використовувати під час створення об'єктів патентного права чужі результати інтелектуальної, творчої діяльності. Якщо об'єкт патентного права створюється на умовах договору про створення за замовленням, обов'язок винахідника, автора полягає в належному виконанні умов договору.

Обов'язки власника патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок визначено в ст. 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [3] та ст. 23 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [4].

По-перше, патентовласник зобов'язаний сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту. Дія патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок припиняється в разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності.

По-друге, патентовласник зобов'язаний добросовісно користуватися виключним правом, що постає з патенту. Зміст добросовісного використання в законах про охорону прав на об'єкти промислової власності не розкривається. Виходячи із загальних засад права інтелектуальної власності, добросовісне користування виключними правами передбачає використання об'єктів права інтелектуальної власності без завдання шкоди іншим особам. Слід звернути увагу, що в законодавстві наголошується на добросовісності користування виключними правами, які постають із патенту, а не самим об'єктом промислової власності. Відповідно до зазначених

законів до виключних прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки віднесено виключне право дозволяти іншим суб'єктам використовувати об'єкти промислової власності, а також виключне право забороняти іншим особам використовувати винахід (корисну модель) без дозволу власника патенту, за винятком випадків, коли таке використання згідно із законодавством не визнається порушенням прав, що надаються патентом. Звісно, патентовласник наділяється виключними правами, у тому числі щодо права на використання об'єкта права промислової власності з метою забезпечення його інтересів. Адже монопольне використання винаходу, корисної моделі, може надавати патентовласникові переваги перед іншими суб'єктами, дозволяє випускати більш якісну продукцію, досягати кращих результатів у виробництві. Водночас власники патенту з різних причин можуть і не використовувати запатентовані об'єкти промислової власності, які можуть бути корисними у виробничій діяльності інших суб'єктів та приносити не лише прибутки, а й сприяти задоволенню потреб держави й суспільства. У таких випадках постає питання узгодження інтересів патентовласника та інших суб'єктів господарювання, які зацікавлені у використанні об'єкта права промислової власності. Тому можна зазначити про ще одну невід'ємну складову обов'язку добросовісного користування виключним правом – відсутність зловживання такими правами патентовласником. Отже, добросовісне користування виключним правом, що постає з патенту, має передбачати не лише використання власником патенту об'єкта промислової власності без завдання шкоди іншим патентовласникам, користувачам і споживачам, а й надання дозволу на використання об'єктів промислової власності у випадках, передбачених законодавством. Наприклад, якщо використання винаходу має здійснюватися з метою забезпечення охорони здоров'я населення, екологічної безпеки та задоволення інших інтересів суспільства. Слід зазначити, що в законодавстві встановлено не лише обов'язок добросовісного користування виключним правом, а й примусові механізми його реалізації, які полягають у видачі так званих примусових ліцензій. Суть примусових ліцензій полягає в тому, що за умови необґрунтованої та безпідставної відмови власника патенту надати іншим суб'єктам право на використання об'єктів промислової власності такий дозвіл може бути надано за рішенням уповноважених органів державної влади (суду та Кабінету Міністрів України).

По-третє, обов'язок власника патенту дати дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка власникові пізніше виданого патенту, якщо промисловий зразок останнього призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги й не може використовуватись без порушення прав першого власника. Власник раніше виданого патенту має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання винаходу (корисної моделі), що охороняється пізніше виданим патентом.

По-четверте, відповідно до ч. 2 ст. 467 Цивільного кодексу України [5] на патентовласника покладається обов'язок відшкодувати збитки, завдані у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок особі, якій було надано дозвіл на використання зазначених об'єктів, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Крім обов'язків, безпосередньо перерахованих у законодавстві, важливе значення має також належне виконання обов'язків, які виникають у власника патенту на підставі договорів щодо розпорядження виключними майновими правами інтелектуальної власності. Зміст таких обов'язків визначається, виходячи з вимог до договорів, передбачених, зокрема, у главі 75 Цивільного кодексу України, а також зі змісту самих договорів.

Одним з учасників правовідносин інтелектуальної власності є роботодавець, який може набувати майнових прав на результати творчої, інтелектуальної діяльності, створені їх робітниками відповідно до умов трудового договору (контракту) або службового завдання. Розподіл прав на службовий об'єкт права інтелектуальної власності відбувається відповідно до вимог законодавства, а також відповідно до умов договору, укладеного між роботодавцем і робітником. Важливе значення на практиці має не лише розподіл прав, а й визначення обов'язків, які покладаються на роботодавця. Адже їх належне виконання є важливою умовою дотримання прав та інтересів автора – робітника.

Ураховуючи, що під час створення службового винаходу, корисної моделі, промислового зразка виникають як трудові правовідносини, так і правовідносини інтелектуальної власності, можна виділити дві категорії обов'язків.

Перша категорія – це обов'язки, які покладаються на роботодавця відповідно до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпПУ). Так, відповідно до ст. 42 КЗпПУ під час скорочення чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва й праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам із більш високою кваліфікацією та продуктивністю праці. За рівних умов продуктивності праці й кваліфікації перевага надається, зокрема, авторам винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій. Відповідно до ст. 126 КЗпПУ за працівниками-авторами винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій зберігається середній зарібок під час звільнення від основної роботи для участі у впровадженні винаходу, корисної моделі, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції на тому ж підприємстві, установі, організації. Отже, КЗпПУ встановлює додаткові гарантії захисту прав та інтересів творчих робітників порівняно з іншими працівниками. Дотримання зазначених у КЗпПУ умов забезпечення трудових прав творчих робітників є обов'язком роботодавця [6].

Друга категорія – це обов'язки, передбачені цивільним законодавством. Трудове законодавство не регулює питання захисту прав інтелектуальної власності, підстави виникнення майнових і немайнових прав на службові об'єкти патентного права, а також не визначає права й обов'язки роботодавця як учасника правовідносин інтелектуальної власності. У зв'язку із цим важливе значення має виконання обов'язків, передбачених законодавством про інтелектуальну власність.

Стаття 429 Цивільного кодексу України визначає лише умови розподілу майнових і немайнових прав на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, та не закріплює обов'язки роботодавця [5].

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за створення й використання службового твору автору належить авторська винагоро-

да, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Виходячи із цієї норми, на роботодавця покладається обов'язок виплати автору належної йому винагороди [7].

Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» роботодавець повинен протягом чотирьох місяців від дня надходження від винахідника повідомлення подати до установи заявку на отримання патенту чи передати право на його отримання іншій особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації. У цей же строк роботодавець повинен укласти з винахідником письмовий договір щодо розміру й умов виплати йому (його правонаступникові) винагороди відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) та (або) іншої вигоди, яка може бути отримана роботодавцем. Отже, законодавство про промислову власність покладає на роботодавця більше обов'язків, ніж в авторському праві [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» на роботодавця покладається обов'язок укласти письмовий договір з автором і за його умовами видати винагороду авторові відповідно до економічної цінності промислового зразка та іншої вигоди, отриманої роботодавцем від промислового зразка [4].

Окремо слід зазначити про обов'язки осіб, які набувають право на використання винаходів, корисних моделей і промислових зразків на підставі договору, а також за умов, передбачених у законі.

Основні обов'язки осіб, які набувають права на об'єкти патентного права на підставі договору, полягають у належному виконанні умов договору. Зміст обов'язків залежить від виду договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Обов'язки користувачів об'єктів патентного права можуть бути розділені на дві категорії: обов'язки щодо належного виконання умов договору й дотримання прав та інтересів патентовласника та обов'язки добросовісного використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка без порушення прав та інтересів третіх осіб.

Обов'язки суб'єктів, які отримали право на використання об'єктів патентного права на підставі примусової ліцензії, можна визначити, виходячи з аналізу положень Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми [8]. По-перше, слід зазначити про обов'язок користувача використовувати винахід, корисну модель виключно з дотриманням умов, на яких надано дозвіл, та для досягнення мети, про яку зазначено в клопотанні про надання відповідного дозволу. У разі порушення умов використання об'єкта особою, якій надано дозвіл на його використання, Кабінет Міністрів України може скасувати такий дозвіл. По-друге, це обов'язок виплати компенсації власникові патенту за використання винаходу або корисної моделі. Розмір такої компенсації та порядок її виплати має бути передбачено в рішенні про надання дозволу на використання винаходу чи корисної моделі. Разом із тим безпосередньо в порядку механізм розрахунку такої компенсації не визначено, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком. Слід відзначити,

що в Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу [9], передбачено, що розмір компенсації не повинен перевищувати максимального розміру компенсації, який обраховується з використанням методу розрахунку роялті за багаторівневою шкалою (Tiered Royalty Method), передбаченого в Настановах щодо винагороди за примусове використання патенту на медичні технології Всесвітньої організації охорони здоров'я, та наводиться формула відповідного розрахунку.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Обов'язки власників патенту як передбачені в законодавстві, так і можуть визначатись безпосередньо в договорах щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Неналежне виконання обов'язків не лише спричиняє негативні наслідки для інших суб'єктів права промислової власності, користувачів, а й може позначатись на інтересах самого власника патенту, тоді як добросовісне користування правами, що постають із патенту, а також належне виконання обов'язків патентовласником є запорукою забезпечення його інтересів і захисту належних йому прав.

На роботодавця покладається дві категорії обов'язків: передбачені трудовим та цивільним законодавством.

Об'єм обов'язків, які покладаються на роботодавця як учасника правовідносин інтелектуальної власності, визначається як чинним законодавством, так і договором між сторонами, залежить від категорії об'єктів права інтелектуальної власності, які створюються творцем – робітником.

На нашу думку, надання переваги договірному регулюванню відносин, які виникають щодо створення службових об'єктів права інтелектуальної власності, має сприяти узгодженню інтересів як роботодавця, так і автора – працівника. Водночас на законодавчому рівні на роботодавця має покладатися, по-перше, обов'язок укласти договір, у якому мають чітко визначатися умови розпорядження правами на службовий твір, а по-друге, обов'язок виплати авторові, винахідникові належної винагороди за створення службового твору. Виконання вказаних обов'язків має сприяти зменшенню кількості спорів, які виникають у зв'язку з використанням службових творів, забезпеченню прав та інтересів як автора, так і роботодавця.

Література

1. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 2011. – 656 с.
2. Єфімцева Т. Патентне право як інститут інноваційного права / Т. Єфімцева // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2013. – Вип. 58. – С. 190–197.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
4. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
6. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43. – Ст. 214.